

Kasabanın Heykelleri

Heykeltıraş Elbruz Denge

Revisibility: Datça Aphrodite adlı projemizin üçüncü ve son Symposium'una hoş geldiniz.

Projemiz, Knidos Afrodit'i'nden aldığı ilhamla yolculuğuna başladı. Amacımız Datça Afrodit'i heykelini yaparak kadının yarattığı ve yaratmaya devam ettiği değerleri yeniden görünür kılmaya katkı sunmak. Elbette ki Datça ve Knidos'un görünmeyen değerleri de yeniden görünür kılınmaya dahil oluyor.

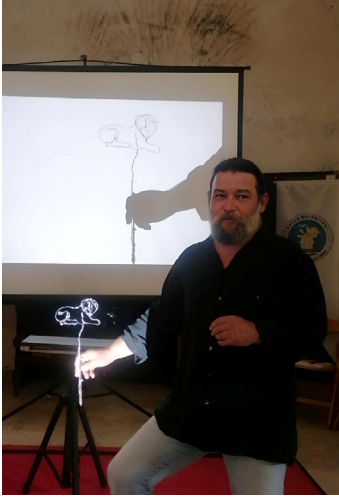
İlk etkinliğimiz *The ubiquity of Aphrodite* adlı heykelimle ilgili oldu. Yaptığım, 20 cm boyutunda mermerden bir Afrodit heykelciğini Mars'a ulaştırılması umuduyla Space X'e gönderdim. Bununla Mars'ta insan kolonileşmesinin aşksız, yani onun temsilcisi Afrodit'siz olmayacağını iddia etmek istedim.

The ubiquity of Aphrodite, 2024,
Foto: Cem Bal

Peşinden *Symposia Dadia* alt projesini harekete geçirdik. Şu anda III. *Symposium*'da bir araya geldik. İlkinde Knidos kazı ve araştırmaları, ikincisinde Afrodit kültü konu olmuştu. Bugün ise Knidos Afrodit'i heykelinin kendisini ele alıyoruz. *Symposia Dadia* bitiyor. Ama bundan sonra *Revisibility* boyunca bir dizi sürpriz etkinliğimiz daha olacak.

Datça Afroditi heykeline sıra gelene kadar ben kasabımıza birtakım heykeller yaptım. İzninizle size önce bunlardan biraz bahsetmek istiyorum. Konuşmamı daha sonra elbette ki *Datça Afroditi* ile tamamlayacağım.

İlk heykel *Datça Aslanı*. Bu heykelin orijinali olan Knidos Aslanı bildiğiniz gibi British Museum'da. Dönemin Belediye Başkanı Erol Karakullukçu istedi bu heykeli benden. Henüz heykel denemeleriyle uğraşıyordum. Kendimi heykele teslim etmişim ama Amerika'yı keşfetmeye henüz başlamıştım. Yetersizliklerime rağmen hemen teklifin üzerine atladım.

Üç metreye iki metrelik bir mermer yontudur heykelin orijinali. Üç patisi kırık. Arka sol pati hariç. Bu, benim için ilk işaretti. Aslan heykelini pençeli mi yapacaktım, yoksa bu kırıkları yansıtacak mıydım? İkinci işaret, oyuk gözlerinin oldukça dramatik bakışlı olmasıydı. Özlem dolu, duygulu. Geçmişte, bu göz oyuklarının içine fosforlu deniz kabukları koyup parlamasını sağlamışlar, Aslanlı Burun'da heykel bir deniz feneri görevi görmüş. Dediğim gibi, benim için önemli olan dramatik bakışlardı. Koyu gölgeli, fosforlu kabuksuz, oyuk gözlerin dramatik bakışları. Bu hoş görüşlü bakışlara uygun olarak yelesi de pofidik olmalıydı. Aslan, daha yumuşak, hatta biraz da tombiş olmalıydı. Sevimli. Sadece arka sol ayağında, o da kendini korumak için turnakları olan bir Aslan. Benim yaşam felsefeme uygun düştü bu portre.

Atölyem yoktu. Belediyenin araç parkının içinde, hava kompresörünün yakınında bir yer ayarladım. Orada yontacaktım heykeli. Açık alandayım ve Belediye'nin onlarca çalışanı sabah, öğle, akşamüstü orada toplanıp dağılıyorlar. Gece vardiyası dahil sürekli bir kalabalık içindeydim. Doğal olarak herkes benim ne yaptığımı merak ediyor, anlatmamı istiyor. Durmadan 'kolay

gelsin'ler. Erol Başkan'dan, çalışan arkadaşların ben orada yokmuşum gibi davranmalarını sağlamasını rica ettim. Başkan, işçi amirlerine benim hassasiyetimi ilettili. Fakat bir şey değışmedi. Bunun üzerine Başkan, tutanak tutulacağı yönünde onları uyardı. Ama Datçalılar samimi merakı kişisel özgürlük sayar; tutandıktan çekinmediler. Onları ikna edemeyeceğimi kabul etmiştim ki, bir gündüz düşümdede aklıma bir çözüm geldi. Datça'da hiçbir şey iki kişi arasında kalmaz ilkesine dayanarak hemen tamir atölyesindeki arkadaşların yanına gittim. Bana bir çay ikram etmelerini rica ettim. Sonra onlara, "Heykel yapmak neye benzer biliyor musunuz? Sevişmeye benzer. Siz sevişirken biri, size kolay gelsin derse, bu durumda ne hissederseniz, ben de heykel yaparken aynı şeyi hissediyorum" dedim. Konsantrasyon sorunun kökünden çözülmüştü. Bir yıl süren çalışmanın sonunda bu naif heykeli bitirip Datça Amfitiyatrosunun önündeki yeşil alana yerleştirdim. Bu heykeli yontarken heykele dair pek çok şeyi sorgulama fırsatı buldum.

Datça Aslanı, 2006

Çocuklar çok ilgilendi bu heykelle. Hep tepesinde oynadılar, sevdiler. Bir arkadaşımın anlattığına göre, küçük kızı her gün mutlaka heykeli ziyaret edermiş. Havalar soğuk olduğunda Aslan üşümesin diye üzerine battaniye örttürürmüş. Nesiller, bu heykelle büyüdü, büyüyecek. Uzayda kendine bir yer açmış heykeldir Datça Aslanı.

Datça Aslanı heykeli, yüzyılların ardından kasabamızın ilk heykeli oldu. Benim de ilk heykelimdir.

Sonra *Salyangoz* heykelini yaptım. Salyangoz, yirmi yıldan fazla yaşayabilen, büyülu hareketleri olan bir hayvan. Beni çok etkiler. Datça'nın ünlü "Acelen varsa ne işin var Datça'da" sloganının da simgesidir. Salyangozun bu yavaşlığı bana hep bilge görünür. Salyangoz, yerelin bir kısmının mutfak kültürüne de gir-

Salyangoz, 2009

miş. Buradaki yaşama da çok yaklaşıyor. ‘Salyangoz bakışı’, kasabamızdaki kalabalık ve canlı hayatı görmemi sağladı. Onun uzun ömürlülüğü ve o bilge görünümü beni hâlâ etkiler.

Aslında iki tane salyangoz düşlemiştim. Biri, diğerinin arkasın-

dan uzayarak koşturacak, öndekine yetişmeye çalışacaktı. Öndeki de arkasına dönerek ona baka duracaktı. Koşturamı yapamadım. Arkasına dönüp ona bakmaya çalışan Salyangoz hâlâ onu görmeye çalışıyor. İki salyangoz heykelini de yapabilseydim, hikâyeleri daha canlı olacaktı. Neyse!

Salyangoz da kasabamızın heykelidir.

Kabuklu İki Badem heykellerini hemen *Salyangoz*’un yanına koydum. Badem, Datça ile özdeşleşmiştir. Onun heykelini yapmak bir klişe olacaktı. Ama iki heykel yan yana geldiğinde kalbi anımsatıyordu. Bu da beni etkiliyordu. Yine de kararsızdım. Mevlana’nın şu şiirine rastlayana kadar:

İki göz, iki badem

Biri senin

Biri benim

İki Badem, 2009

Bu şiir beni ikna etti. Ben de bu İki Badem heykeli, Datça girişinde Jandarma kavşağında bulunuyor.

Gelecekte bir gün gene iki tane badem yapıp birini karşımızdaki Simi adasına birini Datça’ya koyma isteğim var.

Vesselam kabuklu İki Badem heykeli de kasabanın heykelidir.

Sonra Demeter heykeli ni yaptım. Knidos Demeteri de Datça'nın ikinci önemli simgesidir. Bu eserin de orijinali British Museum'dadır. Demeter'in özellikle çiftçi kadınlar için anlamı önemliydi. Orijinali çok zarif bir heykeldir. Kızına kavuşmak isteği ile kutsal bereketini esirgediği zaman insanların ve hayatın başına çok kötü şeyler geldi.

Demeter, Knidos için çok önemliydi, şimdi de Datça için öyle. Kadınları anlatan en iyi heykellerden biridir. Aslında benim için kadını en iyi anlatan heykel Knidos Afroditi'dir. Demeter bunu duymasın, aramızda kalsın.

Demeter'i hayatımın karışık bir döneminde yapmak zorunda kaldım. Kişisel kaoslarımın üzerine bir de sipariş zamanının sıkıştırması eklenince yaptığım heykele hakkını veremedim "Bitti" demek zorunda kaldım. Heykel, Datça Limanı'nda halen Datça Aslanı heykeline bakmaktadır.

Datça Demeteri kasabanın bir heykelidir.

Peşinden *Badem* adını verdiğimiz fok balığının heykelini yaptım. Datça kıyılarında çok zaman geçiren Badem, birçok tatlı hikâye kattı hayatımıza. Plajlarda köpekler ve denizde insanlara yaptığı şakalarla Datça'nın unutulmaz karakterlerinden biri oluverdi. İnsanlara çok yaklaşan hayvanlar yaşam riski taşıyordu bence. Badem için çok kaygılandı-

Datça Demeteri, 2010

Fok Balığı Badem, 2012

ğımız oldu, özellikle onu göremediğimiz zamanlar. Hatta bir ara ortadan yok oldu, haber bile alamaz olduk. Badem, şimdi Akdeniz Koruma Derneği tarafından takip ediliyor. Yunan sahillerinde olduğunu öğrendim. Onu yontarken ise yavrusunu bulmaya çalışan bir anne olduğunu düşleyerek tasarladım. Bugün durduğu yerde komşusu Datça Demeteri'nin de kızı Persephone'yi bekleyen bir anne olması benim için anlamlıydı.

Datça Limanı'nda bulunan Fok Balığı *Badem* kasabamızın heykeldir.

Nazar Taşı, 2013

bitirebilseydim parkın taş örgü duvarlarını dalgalandırıp tümsekler yaratacaktım. Tümsekleri içeri doğru oyacak ve buradan, yeraltından bize bakan hayvan gözleri işleyecektim. Sizin bu gözlerden ürkmeye gerek yok. Asıl bizden korkan bu hayvanlar; geçip giden insan kalabalığını saklandıkları yerden kaygıyla seyretmekte olacaktı.

Bukalemun, 2014, Foto: Aslı Karadağlı

Bugünkü otobüs terminalimizin yakınlarında *Nazar Taşı* heykeli durur. Bu heykeli, Gülizar Evleri Sitesinin önünde bulunan park ile beraber tasarladım. 'Nazar bakıştır' vurgusundan hareket ettim. Park tasarımı bütçe yetersizliğinden gene yarım kaldı. Eğer

Matematiksel bir heykel olan *Nazar Taşı*, kasabanın heykeldir.

Diğer heykelimiz Reşadiye Mahallesi'ndeki dev *Bukalemun* heykeldir. Bir sitenin bahçesine tasarladım. "Geçici de olsa, yalandan da olsa en azından bukalemun gibi

uyum” der bu heykel; Datça’ya dışardan gelenlere bunu tavsiye eder.

Heykeli yaparken, bir uyum testi de yapmak istedim. Heykeli sitenin bahçesinde buna uygun bir yere yerleştirdim: Şöyle ki; yola paralel taş duvarın bir kısmını kestim ve site bahçesine doğru bir cep oluşturdum. Cebin sağ ve sol duvarlarını bahçenin içine doğru, yüksekliği de azaltarak bukalemun kuyruğu gibi kıvırdım. İki kuyruğun ucu arasında 5-6 metrelik boş bir mesafe kaldı. Yol tarafında ise yaklaşık on metrelik boş bir mesafe kalmıştı. Her iki mesafe de kapı yapmak için uygun bir mesafeydi. Uyum testim ise şuydu: Kapı, benim ördüğüm, yüksekliği azalan ve site bahçesinin içine doğru açılan cebin kısa açıklığına yapılırsa site sakinleri, heykeli Reşadiye ile paylaşmış olacaktı. Böylece hem *Bukalemun* özgür olacaktı hem de mahalleye uyum mesajını vermiş olacaktı. Ki estetik çözüm de buydu. Yok, eğer uzun açıklığı tercih eder ve oraya kapı yaparlarsa hem *Bukalemunu* hapsedmiş olacaklar hem de mahalle ile uyum sağlamak istemediklerini dile getirmiş olacaktı. Ayrıca hiç de estetik bir hareket olmayacaktı, dümdüz yüksek duvarlar aynı düzlükte devam edecekti. Seçimi site sakinlerine bıraktım. Çok uzun süre beklememe gerek kalmadı. Site sakinleri, vasat bir seçimle, düz duvarın devamını sağlayan on metrelik bir demir kapı yaptırdı.

O berbat kapıya rağmen *Bukalemun*, kasabamızın heykelidir.

Sonra Gezi olayları oldu. Türkiye’de yer yerinden oynadı. Aramızdan ayrılan Berkin Elvan için bir anıt heykel yapmak istedim. Oyulan gözümüzü, delinen kalbimizi, alamadığımız ekmeğimizi Datça taşına not düştüm. Üzerine de Gezi’nin etkileyici sloganlarından birini kazıdım: Çocuklar ölürken değil, uyurken susulur.

Berkin Elvan Anıtı, 2014

Berkin Elvan Anıtı heykeli kasabanın bir heykeldir.

Burada bana önemli gelen bir parantez açmak istiyorum. Berkin Elvan heykelini ilk yerleştirdiğim açı ve nokta, heykelin kendisini tamamlıyor, anlamlı kılıyordu. Bir heykelin çevresiyle ilişkisi, barındırdığı şiiri tamamlayacak bir nitelikte olmalıdır. Çevre düzenlemesi yapılırken de heykeltıraşın fikri önemsenmelidir.

Bir heykel eşya değildir. Bir heykel, durduğu yerde rahat olmalıdır. Ayrıca meydan heykellerini yanlış yerleştirirseniz çevresiyle ilişki kuramadığı için heykel rahatsız olur; değer kazandıracaklarına, değer kaybettirirler.

Özellikle heykel sempozyumlarıyla belediyelerin ellerine pek çok heykel eseri geçmekte. Bunları şehre yerleştirme konusu üzerinde düşünmemiz gereken sorunlar yaratıyor. Heykel bakımından aslında şanslı olan Datça, bu konuda da bazı adımlar atmalıdır diye düşünüyorum ve heykel parkı önerimi yineliyorum.

Parantezi kapatıp kasabanın heykellerine devam edelim.

Kuyruksuz Köpekler, 2015

Sıra gelmişti *Kuyruksuz Köpekler* heykellerini yapmaya. Datça'ya geldiğimden beri Datçalı insanlar gibi Datça'nın hayvanlarının da özgür olduklarına tanık olmuştum. Bütün canlılar, bu coğrafyada yan yana özgürce yaşıyor.

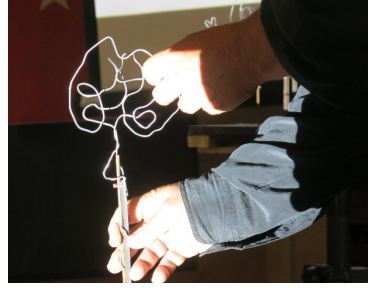
Cep telefonlarının hayatımıza ve hızlıca Datça'ya girmesiyle beraber algımız değişti. İki

boyutlu görüntülerimiz ve algımızın böyle çalışmayı sevmesini sorgulamaya başladım. Buradan soyut figürler doğdu: İki boyutlu köpek figürleri. Formun tüm çıkıntılarını ve kuyruklarını yok ederek onları iki boyut kıldım ama bir 'bakış' katarak derinlik sağladım.

Bunlardan ikisi olan ve Eski Datça'da bulunan *Kuyruksuz Köpekler* kasabanın heykelleridir.

Bir diğerk heykeli de Datça Sanayisi'nin girişine yaptım. Atölyem, Sanayi'ye yakın. Oraya taşındığımdan beri Sanayi esnafı için bir heykel vardı aklımda. Bir gün, bir yıkımdan çıkan bir demir yumağı ile karşılaştığımda *Sanayi Ağacı* düşüm somutlandı.

Sanayi'deki yüzden fazla usta esnafla tek tek görüştüm. Her birinden kullandıkları bir el aletini istedim. Bir kâğıda kendi el yazılarıyla isimlerini yazmalarını da. O yazıyı aldığım el aletlerinin üzerine kazıdım. Sonra o demir yumağına bir ağaç gövdesi yaptım, el aletlerinin üzerine ustaların isimlerini kazıdım ve onları ağacın tacı kabul ettiğim demir yığına meyve gibi astım. Bütün ustalar tek bir ağaçta bir araya geldiler. Aralarından ölmüş olanların meyvelerini ağacın dibine düşürdüm. Üstündeki ustaların meslek hayatlarının toplamının iki bin yıldan fazla olduğunu fark ettim. Bu beni çok şaşırttı. Ağacın yaşı budur dedim.

Sanayi Ağacı, 2021

Sanayi Ağacını yaparken Datça dahil olmak üzere bölgemizde büyük bir orman yangını çıkmıştı. Günlerce süren bu yangını

söndüremedik. Bu yüzden ağacın gövde rengini bordoya çevirdim. Ağacın tepesine, adına Reis Kafası dediğimiz karakteristik tepenin silüetini işledim. Bu demir yığını ağacın üstüne kuşlar konup cıvıldaşmaya başlayınca “Hah, şimdi oldu” dedim. Hem en yanı başındaki iğne yapraklı gerçek ağaca değil, Sanayi Ağacı’na geliyorlardı.

Sanayi Ağacı heykeli, kasabamızın heykelidir.

Bir diğer anıt heykelim ise *Fikir Sağlığı* heykelidir. Kültür Bakanlarımızdan Prof. Ahmet Taner Kışlalı’nın anısına yaptım. Sokaklarda şiddetle, kavgalarla yaşanan siyasi fikirlerin, Kışlalı’nın derslerinde özgürce ifade edilebilmesini anlatmaya çalıştım. Üç mermer sütun, Kışlalı Hocanın öğrencilerini temsil ediyor. Gerçi üç figür aynı anda konuşuyor ama biz de yaklaşık olarak böyleyiz zaten. Ortada yarım küre bir mermer var, üstü yer altı sularının birikimi kristaller yüklü. Bu katman birikmiş, kristalize olmuş fikirleri temsil ediyor. Kristal yüzeyin ortasında, yarım küre bir cam ayna duruyor. Bu ayna sayesinde çevrede akan güncel trafiği görülebiliyoruz. Ayna, küreselliği sayesinde ya da yüzünden çevresindeki gerçek hayatı olduğu gibi bünyesinde topluyor. İzleyiciler; kuşlar, yapraklar dahil... Fakat yansıtırken gerçek hayat, küresel bozunuma uğruyor. Heykelin boş kalan dördüncü bir cephesi var. Oraya gelen dördüncü taraf oluyor. Böylece hem dinleyen hem aynadan yansıyan olarak heykelin bir parçası oluyorlar. Ahmet Taner Kışlalı, karanlık bir saldırı sonucu aramızdan ayrıldı. Onun bizlere sunduğu “fikirlerini ifade edenlere karşı açık olma ve onları özgür bırakma” olanağını, kısacası *Fikir Sağlığı*’nı anlatmaya çalıştım.

Fikir Sağlığı, heykeli kasabanın heykelidir.

Şimdi kasabamızın yüzyıllardır kayıp olan Afrodit heykelini yapma niyetindeyim. O da kasabanın heykeli olacak. Knidos Aslanı, Knidos Demeteri ve Knidos Afroditini benim için Datça’nın üç önemli simgesidir. Liman’da Datça Demeteri, Datça Aslanı’na doğru bakar; Aslan, Afroditini

Fikir Sağlığı, 2021

görmeye çalışır bakıştadır. Afrodit ise düşünceli olacak, yere doğru bakacak ama hiçbir yere.

Knidos Afrodit'i az önce bahsettiğim üç simgenin en önemlisi. Bir gün bile unutulamadı. Sanatsal büyü biraz da böyle bir şey herhalde. Unutulacak mı peki? Ben Datça Afrodit'i'ni yapsam da yapmasam da Knidos Afrodit'i unutulmayacak. Hatta Olympos'un tanrı ve tanrıçaları arasında ölmemiş tek ölümsüz Knidos Afrodit'i gibi duruyor. Nedeni de çok basit. Çünkü o, aşkın heykeli. Aşk unutulmaz. Ben de unutmadım bunu. Demeter ve Aslan'dan çok sonra bile hâlâ gündemimde. Çünkü o, aşkın heykeli. Onu sessizce yapıp yerine koymak içime sinmeyecekti. Revisibility Projesi böyle oluştu. *Symposia Dadia*, hatta bir film senaryosu, bir heykel sergisi bu yüzden oluştu. Ve daha kim bilir neler hayatımıza girecek. Afrodit benim için *sonsuz artı bir* demek.

Afrodit'i çıplak bir kadın figürüne hiçbir zaman indirgemedim ben. Onun bende yarattığı etkileri betimlemem zor. Çok zor. Anlatmakla bitiremeyeceğim bir serüvene doğru yola çıktım ben. Bir taraftan o heykele kavuşmak isterken, bir taraftan da beni bitiren merakın ateşindeyim. Afrodit uğruna anlatılacak çok şey var. Belki de kadına dair her şeyi, yani aşka ve yaşama dair her şeyi anlatmak gerekiyor. Bu da mümkün olmayan bir çokluk. Datça Afrodit'i düşünen bir kadın olacak. Bunu *The ubiquity of Aphrodite*, yani 'Afrodit'in Her Yerdeliği' adını verdiğim heykel için de söylemişim. Neden düşünen? Neyi düşünen? Nasıl düşünen? Benim bunlara verilebilecek çok cevabım var. Ama hepsinin yetersiz olduğunu biliyorum. İsteğim kadınların bunları bana, bize; bugüne ve geleceğe anlatması.

'The ubiquity of Aphrodite modelleme çalışması', 2023, Foto: Cem Bal

Kadınların yaşamı var etmek için, varoluş için sarf ettikleri emeklerini, yaşamı nasıl kalıcı ve sürdürülebilir kıldıklarını, kısaca görünmeyen değerlerini gördükçe diyorum ki bu binyıl, kadınların binyılı olacak. Datça Afroditü heykelinin bu sürece bir katkısı olmasını bekliyorum.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.